

SYRJINTÄLAUTAKUNTA

Syrjintä, häirintä, yksilöinti, sananvapaus, yhdistyksen mahdollisuus toimia hakijana, sovinto

Diaarinumero: 2193/66/2007

Antopäivä: 22.9.2008

Romaniväestöä edustava yhdistys x ja romaniväestöön kuuluvat yksityishenkilöt vaativat hakemuksessaan syrjintälautakuntaa kieltämään uusimasta Oy Yleisradio Ab:n tuottamaa ohjelmasarjaa syrjivänä tai kieltämään ohjelmaan sisältyneen häirinnän, tai vaihtoehtoisesti antamaan asiassa lausunnon yhdenvertaisuuslain mukaisesti. Oy Yleisradio Ab katsoi, ettei yhtiön tai kenenkään sen palveluksessa olevan voida katsoa syyllistyneen minkäänlaiseen lainvastaiseen menettelyyn. Syrjintälautakunta katsoi, ettei yhdistyksellä ollut yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan mahdollisuutta toimia asiassa hakijana. Syrjintälautakunta ei pitänyt Oy Yleisradio Ab:n menettelyä niin vakavana, että sitä voitaisiin pitää yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettuna häirintänä.

Hakijoiden vaatimukset

Hakijat vaativat, että syrjintälautakunta tutkii Oy Yleisradio Ab tuottaman Manne/Romano-televisio-ohjelmasarjan sisältämän syrjintärikkomuksen ja joko kieltää OY Yleisradio Ab:tä uusimasta romaniväestöä syrjivää menettelyään tai kieltämään ohjelmaan sisältyneen häirinnän. Vaihtoehtona hakijat pyysivät asiassa lausuntoa yhdenvertaisuuslain mukaisesti.

Hakijoiden selvitys tapahtumista

Hakijat katsovat koko Suomen romaniväestön joutuneen syrjinnän kohteeksi. Yleisradion tuottama Manne/ Romano TV viihdeohjelmassa esiintyi syrjintää ja suvaitsemattomuuden lisäämistä romaniväestöä kohtaan.

Ohjelman sisältö rikkoi hakijoiden mielestä yhdenvertaisuuslakeja sekä kansallisen lainsäädäntömme että EU:n direktiivitasolla. Televisio-ohjelma loukkasi romaniväestöön kuuluvien kansalaisten ihmisarvoa, yhdenvertaisuutta, etnisyyttä ja kulttuuri-identiteettiä sekä syyllistyi kiihotukseen kansanryhmää vastaan. Niin ikään ohjelman sisältö rikkoi Yleisradion toiminnasta annetun lakia ja sisältötavoitetta sekä hyvän maun ja suvaitsevaisuuden lisäämisen periaatteita. Ohjelma leimasi kielteisillä stereotyyppioilla romaneita kollektiivisesti.

Hakijoiden mukaan Manne-TV lisää halventavaksi tarkoitettua nimittelyä ja vahvistaa olemassa olevia ennakkoluuloja. Ohjelman levityksessä nimiteltiin romaniväestön edustajaa "Manneksi", joka on miehen nimi. Romaninaisen nimittely miehen nimellä, loukkaa etnisesti ja kulttuurisesti etenkin romaninaisia ja tyttöjä, jotka muutoinkin joutuvat moniperustaisen syrjinnän kohteeksi useammin kuin miehet.

Hakijat pitävät ohjelman levityksessä ja sisällön käsittelyssä kaikista romaneista käytettyä "Manne"-nimitystä ihmisarvoa ja yhdenvertaisuutta alentavana, varsinkin romaninaisten kohdalla ja verrannollisena "nekru", "jutsku" ja "ryssä" nimitysten kanssa.

Hakijat katsovat ”Manne” -sanon säännönmukaisen toiston lisänsä suvaitsemattomuutta. Ohjelmassa esitetyt vitsit kuvasivat epäsosiaalisiksi luokiteltujen romanien olevan varastelevia, työtä vieroksuvia, viinaa myyviä, kriminaaleja ja valehtelevia henkilöitä. On olemassa uhka, että ohjelmasarjan esittämisen seurauksena syntyy väkivaltaisuuksia pääväestön ja romanien kesken. Televisiosta tutut ilmaisut ja nimittelyt ilmenevät arkielämässä yleensä koulu- ja työpaikkakiusaamisena.

Vaikka Yleisradio on vedonnut siihen, että ohjelman käsikirjoittaja ja näyttelijä on itse romani ja siihen, että ohjelma on huumoria, tämä ei hakijoiden mielestä poista ohjelman tilaajan, kustantajan ja lähetäjän vastuuta.

Televisiotuotantoyhtiö Oy Yleisradio Ab:n vastaus

YLE TV1 valitsi kesällä 2007 Manne-tv:n uudeksi viihdeohjelmaksi tarjousmenettelyn kautta. Viihteen kautta kansalliseen keskusteluun haluttiin nostaa yhteiskunnallisesti painavia asioita. Yleisradio odotti Manne TV:n edistävän rotujen välistä tasa-arvoa.

Yleisradiolla ei ollut syytä epäillä Manne-tv:n tekijöiden lähtökohtia. Ohjelmantekijöiden pyrkimys oli synnyttää keskustelua ja murtaa ennakkoluuloja huumorin kautta. Kansainvälisesti etnohumori on ollut trendi jo pitkään.

Yleisradion mukaan uusiin viihdeohjelmiin liittyy aina voimakkaita mielipiteitä, puolesta ja vastaan. Pääosa romaneilta tulleesta palautteesta oli negatiivista. Suuri osa ohjelmaa haukkuneista romaneista oli sitä mieltä, ettei sarjan päähenkilö ollut oikea henkilö edustamaan romaniheimoa. Kritiikki kohdistui erityisesti siihen, ettei hän pukeutunut kuten useimmat romanimiehet.

Yleisradio kävi Manne-tv:n olemassaolon ajan keskustelua Suomen yhdistys X:n kanssa. YLE TV1 myös halusi ottaa huomioon ohjelman nimeen liittyvän kritiikin ja vaihtoi sarjan nimen kesken esityskautta Romano-tv:ksi.

Yleisradio myöntää, ettei Manne/Romano-TV ollut täydellinen, mutta katsoo ohjelman saavuttaneen jotain tärkeää nostamalla poikkeuksellisella tavalla mediassa esille Suomen romaniväestöön kohdistuneet asenteet ja paljastamalla kuinka kipeitä asioita itse romaniheimon sisällä oli piilossa.

Yleisradion mukaan ohjelman myötä esiin nousi laaja keskustelu romaninuorten koulutuksesta, työnsaannista, huumeongelmista ja syrjäytymisestä. Julkisuuressa ryhdyttiin puhumaan myös ns. väistämivelvollisuudesta, joka näihin aikoihin asti oli ollut tabu julkisessa keskustelussa.

Yleisradion käsityksen mukaan viihdeohjelmaa seuranneissa lukuisissa asia-, ajankohtais- ja keskusteluohjelmissa vastakkainasettelu löytyi yllättävän usein romaniheimon sisältä eikä valtaväestön ja romanien väliltä.

Tammikuussa 2008 sarjan käsikirjoittaja ja näyttelijä voitti Venla-palkinnon Suomen suosituimpana tv-esiintyjänä.

Yleisradio katsoo, että hakija on yksilöinyt vaatimuksensa syrjintärikkomukseksi. Välitön ja välillinen syrjintä kohdistuu aina yksittäiseen henkilöön. Häirinnästä on kysymys, kun luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Hallituksen esityksessä

yhdenvertaisuuslaiksi todetaan, että häirintä koskee vain suhteellisen vakavaa menettelyä eikä säännöksen tarkoituksena ole rajoittaa sananvapautta.

Yleisradion käsityksen mukaan yhdenvertaisuuslain säännökset syrjinnästä tai häirinnästä eivät tule sovellettavaksi arvioitaessa Manne/Romano-tv:n syrjivyyttä.

Yleisradiosta annetun lain 7 §:n mukaan julkisen palvelun ohjelmatoiminnan tulee erityisesti muun muassa:

- 1) tukea kansanvaltaa ja jokaisen osallistumismahdollisuuksia tarjoamalla monipuolisia tietoja, mielipiteitä ja keskusteluja vuorovaikutusmahdollisuuksia;
- 2) tuottaa, luoda ja kehittää kotimaista kulttuuria, taidetta ja virikkeellistä viihdettä, 3) tukea suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta sekä huolehtia ohjelmatarjonnasta myös vähemmistö- ja erityisryhmille.

Yleisradio katsoo Manne/Romano-tv:n vastaanoton julkisuudessa osoittavan, että ohjelma osaltaan vastasi julkisen palvelun ohjelmatoiminnalle asetettuja vaatimuksia (7 §). Yhtiö tai kukaan sen palveluksessa oleva yksittäinen henkilö ei ole tavoitellut rikoslain edellyttämin tavoin romaniväestön asettamista halveksittavaan tai muutoin epäasialliseen asemaan tai että ohjelmalla olisi tavoiteltu loukkaavuutta, järkyttävyyttä tai levottomuuden herättämistä, minkä vuoksi yhtiön tai kenenkään sen palveluksessa olevan ei voida katsoa syyllistyneen minkäänlaiseen lainvastaiseen menettelyyn.

Yhdistys X:n vastaselitys

Hakijat katsovat ohjelman internetissä saaman palautteen osoittavan sen vahvistaneen romaneja kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja. Romanikulttuurin kipeitä asioita käsiteltiin tavalla, joka leimasi koko romanien kansanryhmän rikolliseksi alakulttuuriksi. Yhdistys X:n selvitysten mukaan ohjelma vahvasti vanhoja olemassa olevia ennakkoluuloja ja lisäsi suvaitsemattomuutta. Yleisradio syyllistyi sekä välittömään että välilliseen syrjintään.

Yhdistys X:n ja muiden hakijoiden täsmennys hakemukseen

Hakijat toimittivat Manne/Romano-tv:n jaksot 1–7. syrjintälautakunnalle, ja pyysivät lautakuntaa tutustumaan erityisesti jaksoihin 1–4. Yhdistys X:n ohella hakemukseen yhtyi romaneita yksityishenkilöinä. Hakijat pyytävät syrjintälautakuntaa ensisijaisesti harkitsemaan vaihtoehtoa, jossa hakijana on yhdistys romaniväestön edustajana, ja kieltämään Oy Yleisradio Ab:tä uusimasta romaniväestöä syrjivää menettelyään palvelujen tarjonnassa, ja toissijaisesti kieltämään hakijoihin kohdistuvan häirinnän.

Hakijat katsovat, ettei ohjelman tekijöiden mahdollinen pyrkimys murtaa ennakkoluuloja huumorin keinoin vaikuta asiaan, koska kiellettyä häirintää on myös ihmisryhmän arvon tai koskemattomuuden tosiasiallinen, eikä pelkästään tarkoituksellinen loukkaaminen.

Hakijoiden mukaan häirinnän kohteen ei tarvitse olla yksilöity tiettyyn yksilöön kohdistuvaksi, sillä menettelytavan voidaan todeta olevan yhdenvertaisuuslain vastainen, vaikka kaikkia syrjinnän uhreja ei ole tarkemmin identifioitu. Kuuluminen syrjittyyn ihmisryhmään on riittävä edellytys syrjinnän uhrin asemaan joutumiseksi, ja yhdenvertaisuuslain 15 §:ää tulisi tulkita hakemuksen

kohteena olevassa asiassa siten, että hakemuksessa erikseen nimeltä mainitut henkilöt ovat oikeutettuja saattamaan asian vireille syrjäntälautakunnassa.

Televisiotuotantoyhtiö Oy Yleisradio Ab:n vastaus hakemuksen täydennykseen

Yleisradiolla ei ollut lisättävää aiemmin esittämäänsä selvitykseen.

Sovintoneuvottelut

Oy Yleisradio Ab:n ilmaistua halukkuutensa sovinnon aikaansaamiseksi, syrjäntälautakunta päätti tiedustella osapuolilta sovinnon mahdollisuutta, sekä vähemmistövaltuutetun mahdollisuuksia sovintoneuvottelujen käymiseen. Vähemmistövaltuutettu ilmoitti, ettei ollut saanut toimeksiantoa sovintoneuvottelujen käymiseen, joten ne käytiin syrjäntälautakunnan johdolla, sillä vähemmistövaltuutetun osallisuus ei ole sovinnon vahvistamisen edellytys (HE 44/2003, s. 52).

Hakijoiden ja Oy Yleisradio Ab:n välillä käytiin sovintoneuvottelut 26.8 - 5.9.2008, mutta ne eivät johtaneet sovintoon osapuolten näkemysten ollessa hyvin kaukana toisistaan. Syrjäntälautakunta päätti tämän jälkeen jatkaa asian käsittelyä.

Perustelut

Syrjäntälautakunta on tutustunut hakemuksessa mainittuun viihdeohjelmasarjaan.

1. Etnistä syrjäntää koskevan asian voi yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan saattaa syrjäntälautakunnan käsiteltäväksi vähemmistövaltuutetun lisäksi se, johon lainvastainen menettely kohdistuu. Yhdistyksellä ei tällaista mahdollisuutta ole. Yhdistys ei näin ollen voi saattaa asiaa vireille syrjäntälautakunnassa.
2. Yhdistys voi kuitenkin etnistä syrjäntää koskevassa asiassa yhdenvertaisuuslain 12 §:n mukaan pyytää vähemmistövaltuutetulta ohjeita, neuvoja, suosituksia ja toimenpiteitä sovinnon aikaansaamiseksi. Yhdistys voi yhdenvertaisuuslain 14 §:n mukaan myös etnistä syrjäntää koskevassa asiassa pyytää syrjäntälautakunnan lausunnon yhdenvertaisuuslain soveltamisesta. Koska hakijat ovat pyytäneet toissijaisesti syrjäntälautakuntaa kieltämään Oy Yleisradio Ab:n hakijoihin kohdistuvan häirinnän, ja vaihtoehtoisesti antamaan asiassa lausunnon yhdenvertaisuuslain mukaisesti, syrjäntälautakunta ei pidä tarpeellisena lausunnon antamista.
3. Syrjäntälautakunnan tehtäviin kuuluu yhdenvertaisuuslain 13 §:n mukaan muun muassa kieltää jatkamasta tai uusimasta lain 6 tai 8 §:n vastaista menettelyä. Vaikka ohjelman lähettäminen on ilmeisesti päättynyt, siitä tehtyä DVD-tallennetta on myynnissä edelleenkin, ja ohjelma on mahdollista uusaa.
4. Yhdenvertaisuuslain 6 §:n 2 momentin 3 kohdan mukaan syrjäntänä pidetään myös häirintää, joka merkitsee henkilön tai ihmisryhmän arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Hakijat ovat pyytäneet syrjäntälautakuntaa kieltämään Oy Yleisradio Ab:n hakijoihin kohdistaman häirinnän. Hakemuksessa mainitun ohjelman sisältö kohdistuu jo ohjelman nimenkin mukaisesti romaniväestöön.

Yhdenvertaisuuslain tulkinta on sidottu sillä toimeenpantaviin Euroopan yhteisön direktiiveihin niin, että lain säännöksiä on tulkittava direktiiveissä tarkoitettulla tavalla, vaikka säännösten sanamuodot eivät kansallisen oikeusjärjestyksen muotoon kirjoitettuna kaikin osin täysin vastaisikaan direktiivien sanamuotoja. Lain säännösten tulkinnat seuraavat EY:n tuomioistuimen mainittujen direktiivien säännöksistä antamia tulkintaratkaisuja. (HE 44/2003, s.32).

Häirinnän edellytysten täyttymiseksi ei välttämättä tarvita nimenomaista yksilöintiä eli häirinnän kohdentamista johonkin tiettyyn henkilöön (EYT ennakkoratkaisu direktiivin 2000/43/EY soveltamisesta, C-54/07, 10.6.2008, kpl 41, 3 kohta).

Hakija on esittänyt selvitystä siitä, että ohjelma on ollut romaniväestön arvoa loukkaavaa. Ohjelmassa on tuotu karrikoiden esiin kaikki keskeiset romaniväestöä kohtaan tunnetut ennakkoluulot, ja romaniväestön keskuudessa tämä on tunnettu laajasti heidän arvoaan loukkaavaksi niin, että se on ollut omiaan vahvistamaan romaniväestöä kohtaan tunnettuja ennakkoluuloja. Tähän käsitykseen on yhtynyt myös joukko rasismiin perehtyneitä yliopistoissa ja muissa laitoksissa toimivia tutkijoita.

Ohjelman tekijöiden tarkoituksena ei ole ollut loukata romaniväestöä, mutta häirintänä pidetään myös tosiasiallista loukkaamista. Etniseen taustaan liittyvän huumorin julkiseen viljelemiseen on suhtauduttava varovaisuutta noudattaen, sillä siihen liittyy ilmeinen väärinkäsitysten vaara, ja sillä saatetaan helposti loukata ja halventaa kokonaisen kansanryhmän arvoa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on, arvioidessaan sananvapauden käyttöä uskonnollisiin mielipiteisiin ja katsomuksiin liittyen, katsonut vastuulliseen sananvapauden käyttöön kuuluvan velvollisuuden välttää muihin kohdistuvien äärimmäisen loukkaavien ilmaisujen käyttämistä, sillä sellaiset loukkaavat heidän oikeuksiaan, eivätkä sen johdosta ole kelpoisia edistämään keskustelua, jolla voidaan saada aikaan yhteiskunnallista kehitystä (EIT 31.1.2006, asia no. 64016/00, *Giniewski v. Ranska*, kpl. 43). Ihmisen etniseen alkuperään liittyvässä ilmaisuvapauden käytössä on vastaavasti vältettävä käyttämästä erityisen loukkaavia ilmaisuja.

Arvioitaessa Oy Yleisradio Ab:n menettelyä huomioon on otettava myös sille lakisääteisesti kuuluva julkisen palvelun tehtävä, ja sille yleisradiolain 7 §:ssä säädetty erityinen velvollisuus tukea ohjelmatoiminnassaan suvaitsevaisuutta ja monikulttuurisuutta.

Oy Yleisradio Ab:n ja ohjelmantekijöiden tietoon on saatettu ohjelman loukkaavan romaniväestön arvoa, ja Oy Yleisradio Ab on tämän jälkeen muuttanut ohjelman nimen. Kyseisen viihdeohjelmasarjan lähettämistä on siitä huolimatta jatkettu. Tällä menettelyllä Oy Yleisradio Ab:n voidaan katsoa jatkaneen ohjelman lähettämistä tietoisena sen loukkaavuudesta.

Häirinnän kieltö koskee vain suhteellisen vakavaa menettelyä (HE 44/2003, s. 43). Menettelyn vakavuutta arvioitaessa huomioon on otettava, että kyse on ollut perustuslaissa keskeisenä perusoikeutena suojatun sananvapauden käyttämisestä viihdeohjelmassa taiteellisen ilmaisun keinoin. Taiteellinenkin ilmaisu on sananvapauden käyttämisestä aiheutuvan vastuun piirissä, mutta ilmaisun asiayhteys ja tyyli on otettava huomioon sitä arvioitaessa. Nyt puheena olevan ohjelmasarjan tyyli on ollut huumori, ja asiayhteys viihdeohjelma. Tällaisille ohjelmille tyypillistä ovat liioittelevat ja karrikoivat ilmaisut.

Menettelyä arvioitaessa on otettava huomioon myös, että kyse on ollut kokonaisesta ohjelmasarjasta, josta loukkaavat sketsijaksot ovat muodostaneet vain osan. Ohjelmasarjaan on lisäksi kuulunut korkeatasoisia musiikkiesityksiä, jotka ovat tuoneet modernia romanikulttuuria esiin myönteisessä valossa.

Hakijat ovat esittäneet selvitystä siitä, että viihdeohjelmasarjan lähettämisen aikoihin romanit ovat kokeneet uhkaavia tilanteita, joissa heitä on ”nimitelty manneiksi”. Epäselväksi kuitenkin jää, missä määrin viihdeohjelmasarjan esittämisen ja kyseisten tilanteiden välillä vallitsee riittävä syy-yhteys. Näitä tilanteita on ilmeisesti esiintynyt myös ennen kyseisen viihdeohjelmasarjan esittämistä.

Ei siis ole selvää, että ohjelmasarjan esittäminen olisi luonut siinä määrin uhkaavan, vihamielisen, halventavan, nöyryyttävän tai hyökkäävän ilmapiirin, että Oy Yleisradio Ab:n menettelyä olisi pidettävä niin vakavana, että siinä olisi syyllistytty häirintään.

Syrjintälautakunnan päätös

Syrjintälautakunta katsoo, ettei yhdistys X voi saattaa asiaa vireille syrjintälautakunnassa, koska yhdenvertaisuuslain 15 §:n mukaan yhdistyksellä ei tätä mahdollisuutta ole.

Koska hakijat ovat pyytäneet toissijaisesti syrjintälautakuntaa kieltämään Oy Yleisradio Ab:n hakijoihin kohdistuvan häirinnän, ja vaihtoehtoisesti antamaan asiassa lausunnon yhdenvertaisuuslain mukaisesti, syrjintälautakunta ei pidä tarpeellisena lausunnon antamista.

Oy Yleisradio Ab:n menettelyä ei ole pidettävä niin vakavana, että siinä olisi syyllistytty yhdenvertaisuuslaissa tarkoitettuun häirintään.

Lainkohdat

Yhdenvertaisuuslaki 6, 12, 13, 14, 15 §

Perustuslaki 12 §

Muutoksenhaku

Muutoksenhakuohjaus liitteenä.